Nieuwsbrief 25, jan. 2019

NATUURGEBIED ’t ZWANENBROEKJE

’t Zwanenbroekje is een particulier initiatief, in 1992 gestart, waarbij landbouwgronden worden omgezet in natuur. De overheid wil natuurbeheer door particulieren stimuleren. ’t Zwanenbroekje is hiervan een voorbeeld. Bij de inrichting van het gebied wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke variatie passend bij het landschap, zodat zoveel mogelijk planten en dieren zich er thuis kunnen voelen. Het gebied vormt een stapsteen in de ecologische verbindingszone door de Ooijpolder tussen de stuwwal bij Ubbergen en de uiterwaarden langs de rivier de Waal. ’t Zwanenbroekje werkt samen met het IVN, afdeling Rijk van Nijmegen

’t Zwanenbroekje 25 jaar.

Het landschap in het zuidelijkste deel van de Ooijpolder heeft in relatief kort tijdsbestek een grote metamorfose ondergaan. Van 1993 tot en met 2018 is hard gewerkt aan verbetering van het biotoop. De aankleding van het landschap is zienderogen verbeterd. Maar liefst 1,5 kilometer aan landschapselementen is aangelegd en onder duurzaam beheer bij de Stichting Landschap Ooijpolder Groesbeek ondergebracht. Door zo’n 10 vrijwilligers tezamen met IVN leden en vrienden ontstonden struweelhagen, natuurlijke slootkanten, bloemrijke weiden, knotbomen, heggen, poelen en moerassen die het landschap nu meer kleur geven. Zij zorgen ook iedere week voor onderhoud.
Voor buren is een “zichtas” Ubbergen-Persingen gerealiseerd.
Al deze werkzaamheden leiden tot een grotere biodiversiteit en maken ook het landschap mooier
Nooit eerder werden rond Nijmegen op deze schaal en op particulier initiatief, weilanden ingericht van strak monotoon- tot gevarieerd landschap. Rijpend en bloeiend zal het uitgroeien tot een gebied om onbekommerd te kunnen genieten van een rijk landschap dat elk jaar meer dieren en planten een thuis zal bieden zoals reeën, bevers, otters, diverse vogels, enz..
Beleving van het gebied heeft ononderbroken onze aandacht. Een pad van de Springplank over de verkeersweg (N325) tot het trekpontje over Het Meertje, geeft de wandelaar inzicht in de veranderingen en biedt een mooie ervaring tijdens zijn tocht door dit gebied.
Ook scholen hebben ’t Zwanenbroekje gevonden en zorgen voor praktijk ervaringen en een band tussen jongeren en de natuur.

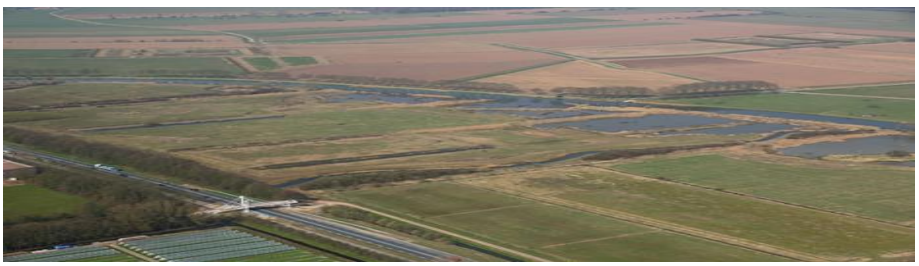

Knotbomen: een cultuurproduct met grote natuurwaarde

foto Jac de Cock

Natuurwaarde

Bij knotbomen denken wij vooral aan de wilg. Maar ook de es, populier, els, beuk en eik worden geknot. Knotbomen zijn onnatuurlijke boomvormen. Eigenlijk gaat het om een verminking die de mens aanbrengt voor zijn gerief. Door natuurlijke regeneratie vormt de boom nieuwe takken, zoals dat ook gebeurt bij schade door natuurlijke oorzaken als storm, blikseminslag, vraat. Op de knot ontstaan in holtes en ingerotte plekken micromilieus voor andere organismen: algen, (korst)mossen, varens, paddenstoelen. Schimmels dringen door in de wonden, die door de kap in het hout ontstaan. Speenkruid, bitterzoet, paardenbloemen, fluitenkruid, hondsdraf, kleefkruid, vlier, hop, braam en lijsterbes vestigen zich op de knot. Soms staan er zomereiken op. Dat komt door de Gaai, die er eikels in verstopt. Veel besdragende planten doordat vogels de bessen/zaden hebben uitgepoept. Zaden met weerhaken, die blijven hangen aan de vacht van muizen, komen in de knot terecht, bijvoorbeeld het Fluitenkruid. Mieren verslepen oliehoudende zaden, bijvoorbeeld van viooltjes. Sommige paddenstoelen zijn van belang voor keversoorten. De rijkdom aan insecten is enorm, 450 soorten zijn gevonden (bij eiken 424). Bijen profiteren van de vroege bloei van wilgen; wel 100 soorten kevers, bijvoorbeeld het wilgen- en elzenhaantje, boktorren; libellen en vlinders bezoeken de knot. Het Knotwilgslakje, dat algen eet, is gespecialiseerd. Eenden, nijlganzen en zangvogels nestelen in de boom en niet te vergeten de steenuil. Ook zoogdieren: muizen, vleermuizen. Linten van knotbomen bieden oriëntatie en verplaatsingsmogelijkheden aan dieren.
Knotbomen worden meestal veel ouder dan vrij uitgroeiende bomen. Soms wel twee keer zo oud. Dat geldt ook voor fruitbomen, die goed onderhouden worden.\

Bovenstaande gegevens ontleen ik aan het **“Het knotbomenboek”, geschreven door Paul Minkjan en Maurice Kruk, in 2010 uitgegeven door de KNNV.** Een prachtig boek vol interessante kennis en mooie illustraties, waar ik u graag op attent wil maken. Een lofzang op de knotboom .Je komt exotische namen tegen zoals het Vliegenstrontjesmos en het Spijkerbedschildmos, beide korstmossen en de Dromedarisluis, die voorkomt op de Amandelknotwilg. Hoe bedenk je het?

Cultuurproduct

De knotboom markeert het boerenland, het door de mens gevormde landschap. Voordelen voor de boer: ze werpen minder schaduw op het land dan opgaande bomen, ze hoeven niet beschermd te worden tegen veevraat, langs sloten remmen ze de groei van waterplanten en verstevigen met hun wortels de oever. De boerderij houden ze ’s zomers koel, als in de herfst de bladeren vallen kan de zon er weer bij. Ze zijn minder hoog dan opgaande bomen waardoor het rieten dak droger blijft en mosvorming wordt tegen gegaan.

De tenen zijn voor oneindig veel doelen te gebruiken: brandhout voor de bakker, die in zijn oven snel een hoge temperatuur nodig heeft; afscheidingen; bouw vakwerk, manden om spullen te vervoeren, stelen van essenhout enz. Tegenwoordig worden er om milieuvriendelijke redenen ook wel doodskisten van gevlochten.

Prehistorisch vondsten tonen het gebruik reeds aan. In geschreven documenten is weinig te vinden over het gebruik door de mens. Daarom hebben de auteurs gezocht naar afbeeldingen in de schilderkunst. Die zijn talrijk. Op miniaturen van de gebroeders van Limburg vind je bijvoorbeeld gevlochten afscheidingen van wilgentenen. Per eeuw beschrijven de auteurs het beeld en het gebruik dat daaruit naar voren komt. Zo verdwijnt bijvoorbeeld het gebruik van wilgentakken samen met droge bladeren als wintervoer voor het vee. Naast de gebruikswaarde spelen de bomen ook een rol in religie, bijgeloof en folklore. Zo worden wilgen in verschillende culturen geassocieerd met de dood maar ook met vruchtbaarheid en tovenarij.

Knotwilgen op ’t Zwanenbroekje

Langs de sloot tussen de landbouwweg en het natuurgebied heb ik ongeveer 25 knotwilgen geplant. De helft enkele jaren geleden. Later heb ik de rij verlengd met staken afkomstig van deze eerste helft. De groei gaat snel. De tenen gebruiken we. Bij de ingang van ’t Zwanenbroekje staan aan weerszijden schermen van gevlochten wilgentenen. Met kinderen houden we in een griend een zichtas naar het kerkje van Persingen open. Werken in een snijgriend is stoer en niet gevaarlijk. Als de kinderen daarna met de geoogste tenen ook iets kunnen creëren is de voldoening groot.

Vis op tafel

Het laatste maal van een IJsvogel

Het Zwanenbroekje is mooi en speciaal voor een vogelaar. Sinds het ontstaan, 25 jaar geleden wandel ik door dit mooie gebied. En mijn favoriet: de ijsvogel.

Nu ben ik sinds enkele maanden vrijwilliger bij het Zwanenbroekje. In de korte dagen voor de Kerst gingen we aan de slag om in een weiland een raster aan te leggen. Het eerste wat ik zag was een ijsvogel. Helaas dood, liggend in het gras bij een waterpoel en waarschijnlijk aangereden toen de vogel de Rijksweg naast het Zwanenbroekje overstak.
Ik heb de vogel meegenomen en in de diepvries verstopt. Mijn partner was niet blij toen ze het zakje met inhoud vond, maar ze begreep de reden: Zo een mooie vogel kun je niet laten liggen als deze opgezet kan worden. Niet voor mijzelf maar voor De Bastei, het nieuwe centrum voor natuur en cultuurhistorie op de Waalkade in Nijmegen. Daarom heb ik snel een afspraak gemaakt met de preparateurs van het natuurmuseum. Daar bleek dat de vogel in goede staat was en opgezet kon worden. Het is niet duidelijk of de vogel in de museumcollectie van De Bastei opgenomen wordt of voor educatiedoeleinden gebruikt zal worden. Er zijn inmiddels al veel geprepareerde ijsvogels in hun bezit, maar ze altijd welkom omdat ze vervangen moeten worden vanwege slijtage. Bijvoorbeeld omdat de vogel als lesmateriaal gebruikt wordt en door veel schoolkinderen bekeken en geaaid wordt.

Nu blijkt dat de ijsvogel die ik in het Zwanenbroekje heb gevonden nog een verrassing in petto had. Op 24 december staat in de vierde digitale nieuwsbrief van De Bastei een verhaal van preparateur Jan-Willem. In de sfeer van de kerstdagen vertelt hij hoe hij zonder wonderbaarlijke vermenigvuldiging toch een vis op tafel krijgt. Tijdens de verwijdering van de ingewanden komt een flinke vis te voorschijn uit de kogelronde maag. Op de foto van de nieuwsbrief zie je naast de vogel een complete vis op tafel liggen. De ijsvogel heeft, vlak voor het noodlot toesloeg en in het Zwanenbroekje terecht kwam, zich tegoed gedaan aan baarsje: een laatste avondmaal.